

HALLVARDS GATE 42B

Arkeologisk undersøkelse i forbindelse med oppføring av enebolig på
Hamarkaupangen

Nora Front Furan





Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon: 23 35 50 00

www.niku.no

| | | |
|--|--|--|
| Tittel Hallvards gate 42B Arkeologisk undersøkelse i forbindelse med oppføring av enebolig på Hamarkaupangen | Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 114/2017 | Publiseringsdato [Publiseringsdato] |
| | Prosjektnummer 1021009 | Oppdragstidspunkt 2-3.10.2017 |
| | Forsidebilde Arbeidsbilde, sett mot V. Foto-nr: Cf53320_NIKU_0014 | |
| Forfatter(e) Nora Front Furan | Sider 18 | Tilgjengelighet Åpen |
| | Avdeling Arkeologi | |

| |
|-----------------------------------|
| Prosjektleder Nora Front Furan |
| Prosjektmedarbeider(e) |
| Kvalitetssikrer Chris McLees |

| |
|------------------------------------|
| Oppdragsgiver(e) Plan B Eiendom |
|------------------------------------|

| |
|---|
| <p>Sammendrag</p> <p>I forbindelse med gravearbeider for å oppføre en ny bolig på Hallvards gate 42B, på Hamarkaupangen, ble det gjennomført en arkeologisk undersøkelse. Det ble i hovedsak observert matjord eller påførte masser fra nyere tid. I søndre halvdel av undersøkelsesfeltet ble det funnet noen dyrebein i løsmassene, blant annet et bein med skjæremærker. I nordre halvdel av feltet ble det registrert et kompakt kulturlag bestående av omrotede masser og fragmenter av rød tegl, småstein og kalkbiter. I dette laget ble det også funnet tre nagler. Det ble ikke observert dyrebein i dette laget.. Det ble ikke avdekket sikre automatisk fredete kulturminner ved undersøkelsen.</p> |
|---|

| |
|--|
| <p>Emneord</p> <p>Hamarkaupangen, Hallvards gate 42B, middelalder</p> |
|--|

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

Forord

I forbindelse med gravearbeider som ledd i oppføringen av en enebolig på Hamarkaupangen, ble det gjennomført en arkeologisk undersøkelse 2. og 3. oktober 2017. NIKU takker for samarbeidet med alle involverte.

Innholdsfortegnelse

| | | |
|-----|------------------------------|----|
| 1 | Innledning..... | 7 |
| 2 | Tiltakets omfang..... | 7 |
| 3 | Faglige forhold..... | 7 |
| 4 | Gjennomføring og metode..... | 8 |
| 5 | Resultater | 10 |
| 6 | Konklusjon | 12 |
| 7 | Litteratur..... | 12 |
| 8 | Vedlegg | 13 |
| 8.1 | Fotoliste..... | 13 |
| 8.2 | Kart 1 | 14 |
| 8.3 | Kart 2 | 15 |
| 8.4 | Kart 3 | 16 |

1 Innledning

Sveinung Hylland hadde på vegne av Plan B Eiendom søkt Riksantikvaren om dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9. juni 1978 § 8, 1.ledd, for gravearbeider i forbindelse med oppføring av en enebolig på eiendommen Hallvards gate 42B på Hamarkaupangen. Riksantikvaren mottok søknaden 6.10.2017, supplert 10.1.2017. NIKU ble bedt om å utarbeide forslag til prosjektbeskrivelse og budsjett, og mottok oppdragsbestillingen fra Riksantikvaren 19.1.2017. NIKU leverte prosjektbeskrivelse og budsjett 31.1.2017, og Riksantikvaren fattet vedtak i saken 2.2.2017 (16/16773-2).

2 Tiltakets omfang

Det skulle oppføres en mindre enebolig på tomte Hallvards gate 42B. I den forbindelse var det behov for å grave et areal på ca. 11 x 11 m i en dybde av 2 m, før området skulle fylles igjen og det skulle etableres såle.



Figur 1: Tiltaksområdet ved oppstart. Sett mot NV. Foto-nr: Cf53320_NIKU_0001.

3 Faglige forhold

Tiltaksområdet lå innenfor det automatisk fredede kulturminnet Middelalderbyen Hamar, id. 88381 (se vedlegg, kart 1). Eiendommen Hallvards gate 42B ligger i utkanten av det vi kan anta var det sentrale bosetningsområdet i middelalderen.

Hamarkaupangen med kongsgård ble etablert på 1000-tallet, trolig i regi av Harald Hardråde. I år 1152-53 ble Hamar bispedømme opprettet. Domkirken stod ferdig rundt år 1200, men det har mest

sannsynlig stått en eldre kirke på stedet tidligere. Hamarkaupangen ble et viktig kirkelig sentrum fram til reformasjonen, da Hamar bispedømme ble en del av Oslo bispedømme.

Vår kunnskap om og oversikt over bebyggelsen på Hamarkaupangen er mangelfull, mye fordi mesteparten av området befinner seg i private hager og derfor har vært utsatt for mange ulike tiltak som har perforert eller fjernet kulturlagene (Johannessen og Eriksson 2015). De kulturlagene som har blitt arkeologisk registrert har ofte vært tynne og det organiske materialet har vært svært nedbrutt. Erosjon og oversvømmelser fra Mjøsa har også vært negative faktorer i så måte. Det er funnet få rester av bygninger og andre anlegg, men i stedet er det i deler av fornminneområdet påvist en del bryggestein og kokstein. Det er også samlet inn store mengder løsfunn av metallgjenstander langs stranden og i Mjøsa. Av større undersøkelser må nevnes utgravningen av kirkegården til domkirken i 1991-1992, hvor omlag 1000 individer ble fremgravd. I 1947-1963 ble Bispeborgen utgravd hvor ringmur og flere bygninger fra steinanlegget på 1200-tallet ble avdekket. Supplerende undersøkelser har blitt foretatt på 1990-tallet.

Arkeologiske undersøkelser i nærheten av tiltaksområdet har gitt varierende resultater. På Bispegata 35 ble det i 2016 foretatt en arkeologisk undersøkelse i forbindelse med gravearbeider og oppføring av nybygg på tomte. Her ble det påvist automatisk fredete kulturminner i form av skjørbrrente stein av «bryggesteinstypen» innenfor to områder med visse konsentrasjoner (Amundsen og Hafsal 2016). Det ble også gjort gjenstandsfunn ved bruk av metallsøker, derav en pilspiss av jern og slagg mm. Både bryggestein og gjenstander kan sannsynligvis knyttes til middelaldersk bosetning og aktiviteter innenfor området. I 2013 ble det foretatt en arkeologisk overvåking på eiendommen Storhamargata116 i forbindelse med graving av tomt for garasje og planering av gårdsplass. Det ble funnet seks skjørbrrente steiner som ble tolket som bosetningsspor fra middelalder (Amundsen 2013). Ingen kulturlag eller andre levninger ble påvist ved undersøkelsen. På samme eiendom ble det foretatt en arkeologisk overvåking i forbindelse med utbedring av en enebolig på tomte i 2011. Det ble da ikke påvist automatisk fredede kulturminner (Johansen 2011a). På Hallvardsgate 12 ble det i 2012 foretatt en overvåking av dreneringsarbeid i en kjeller. Her ble det avdekket deler av et kulturlag som sannsynligvis var fra middelalder (Amundsen 2012). Kulturlaget bestod av skjørbrrent stein (trolig bryggesteinsfragmenter) og noe kullblandet jord. I 2010 ble det gravd for nybygg tilhørende Storhamargaten 114b. Det ble påvist et kulturlag, men ingen sikre funn fra middelalder (Johansen 2011b). Også i 2010 ble det foretatt en overvåking i forbindelse med graving for renovering av vann- og avløpsledning og utbedring av drenering ved hovedhuset på Korsgata 36. Det ble påvist et middelaldersk kulturlag bestående av kokstein, biter av rød teglstein, kullblandet jord samt to ubrente dyrebein (Amundsen og Molaug 2010). Ved graving for garasje ved eiendommen Bispegata 41 i 2007 ble det foretatt en overvåking. Det ble påvist matjord, kvabb og deretter fjell, ingen kulturlag ble observert (Brendalsmo 2007). I 2006 ble det på Torfinnsgate 13 foretatt en overvåking i forbindelse med dreneringsarbeid rundt et bolighus. Det ble ikke påvist fredete lag eller konstruksjoner (Brendalsmo 2006). I Olav Myntmester gate 54-64, ble det heller ikke påvist kulturlag ved en etterkontroll/overvåking i 2006 (Brendalsmo og Wiberg 2006).

4 Gjennomføring og metode

Det arkeologiske feltarbeidet ble gjennomført som en arkeologisk overvåking av prosjektleder og arkeolog Nora Front Furan 2-3.10.2017. Maskinfører var Jon Sørlokken. På oppstartsdagen kom

Sveinung Hylland fra Plan B Eiendom innom samt Børre Frisvold fra Blå Bolig. Været vekslet mellom regn og sol, men mest overskyet. På grunn av været ga innmålingen med CPOS vekslende resultater, men de viktigste innmålingene ble vellykkede. Tiltaksområdet bestod av en gresskledd flate som skrånet noe ned mot gaten.



Figur 2: Arbeidsbilde, graving av søndre del av tiltaksområdet. Sett mot V. Foto-nr: Cf53320_NIKU_0003.

Arbeidet startet lengst sør (se figur 2) og det ble gravd grøfter orientert NØ/SV som dekket hele området. Grøftene ble to skuffebredder brede og måtte undersøkes, dokumenteres og måles inn etter hvert som de ble gravd, før de ble fylt igjen og neste grøft kunne graves ved siden av. Dette var nødvendig da det ikke var noe sted å plassere massene underveis i gravingen og heller ikke aktuelt å kjøre bort disse. Massene i mesteparten av tiltaksområdet bestod i hovedsak av matjord med enkelte fragmenter av rød teglstein, samt moderne avfall i form av biter av glass og metall (K2). Naturbakken bestod av kvabb med småstein (K5), og lå på ca. 60-70 cm under terreng, men ett sted kun 40 cm under terreng (se figur 3). I sørøstre halvdel av tiltaksområdet ble det også funnet 5-6 dyrebein, hvorav ett hadde flere kutt fra kniv/skarp gjenstand. Beina lå i det omrotede matjordslaget. Beina kan indikere middelaldersk bosetning på stedet, men det kan ikke utelukkes at de også er fra etterreformatorisk tid.

Lengst øst i tiltaksområdet ble det delvis gravd i en grusbelagt oppkjørsel, og massene her bestod derfor av gråbeige grus (K3) i stedet for matjord. Ellers ble det observert mye stein i forskjellige størrelser, rød teglstein, røtter og grå takstein. Rett under dette ble det i nordre del registrert et kompakt lag av sand og silt med kalkbiter, rød tegl, småstein og nagler (K4, se figur 4). Laget kunne observeres langs hele nordre grøfteprofil. Naglene kan ikke dateres, men det er ikke usannsynlig at disse kan være svært gamle. Grøftene i hele tiltaksområdet ble mellom 70 og 95 cm dype.

5 Resultater

Følgende stratigrafi ble observert (se under). Da det ikke ble registrert sikre automatisk fredete kulturlag, men i hovedsak omrotede masser eller naturbakke, er disse ikke kartfestet og kun kort beskrevet.

K1 Torv/gress. 10-15 cm.

K2 Matjord (humus/silt) med biter av knust rød teglstein, en glassbit og en metallbit fra nyere tid, samt 5-6 dyrebein hvorav ett hadde skjæremerker. Om lag midt i tiltaksområdet var det også en del sprengstein og noen natursteiner i varierende størrelse. Ca. 50-70 cm tykt.

K3 Kompakt beige grus, moderne påfylling. Kun i nordre del. Ca. 45 cm tykt.

K4 Sandholdig grå silt med små biter av kalk, rød tegl, småstein og to nagler. Rivningslag, usikker datering. Kun i nordre halvdel av tiltaksområdet. Ca. 20 cm tykt.

K5 Gråbeige kvabb med småstein. Naturbakke. Starter ca. 60 - 70 cm under terreng.



Figur 3: Grøfteprofil i søndre del. Gress, matjord med moderne avfall og naturbakke. Sett mot N. Foto-nr: Cf53320_NIKU_000



Figur 4: Profil i nordøstre del av tiltaksområdet. Her ble det observert et brunt og kompakt lag (K4). Foto-nr: Cf53320_NIKU_0019.



Figur 5: Undergrunnen bestod av kvabb og småstein. Her fra en grøft i midten av tiltaksområdet. Sett mot Ø. Foto-nr: Cf53320_NIKU_0010

6 Konklusjon

I forbindelse med gravearbeider for å oppføre en ny bolig på Hallvards gate 42 B, Hamarkaupangen på Hamar, ble det gjennomført en arkeologisk undersøkelse. Det ble i hovedsak observert matjord eller påførte masser fra nyere tid. I søndre halvdel av undersøkelsesfeltet ble det funnet noen dyrebein i løsmassene, blant annet et bein med skjæremarker. I nordre halvdel av feltet ble det registrert et kompakt kulturlag bestående av omrotede masser og fragmenter av rød tegl, småstein og kalkbiter. I dette laget ble det også funnet tre nagler. Det ble ikke observert dyrebein i dette laget. Grøftene ble mellom 70 og 95 cm dype, og naturbakken ble observert på ca. 60-70 cm under terreng. Det ble ikke avdekket sikre automatisk fredete kulturminner ved undersøkelsen.

7 Litteratur

Amundsen, H.R. og Hafsal, N.A. 2016. Arkeologisk undersøkelse/overvåking. Bispegata 35, gnr. 1/bnr. 1222, Hamarkaupangen, Hamar kommune, Hedmark. NIKU Oppdragsrapport 113/2016.

Amundsen, H.R. 2013. Arkeologisk overvåking graving for garasje og gårdsplass. Storhamargt. 116/gnr.1/bnr. 1167, Hamarkaupangen, Hamar kommune, Hedmark. NIKU Oppdragsrapport 79/2013.

Amundsen, H.R. 2012. Arkeologisk overvåking/etterkontroll. Drenering av kjeller, Hallvardsgt. 12, gnr.1/bnr.1238, Hamarkaupangen, Hamar kommune, Hedmark. NIKU Oppdragsrapport 115/2012.

Amundsen, H.R. og Molaug, P. 2010. Arkeologisk overvåkning ved graving for renovering vann- og avløpsledning og utbedring drenering av hovedhus Korsgata 36 gnr.1/bnr.1043, Hamarkaupangen, Hamar k., Hedmark 13-22.9.2010. NIKU Oppdragsrapport 181/2010.

Brendalsmo, J. 2007. Bispegata 41 Hamar. Arkeologisk overvåkning. Rapport Arkeologiske utgravninger Hamar.

Brendalsmo, J. 2006. Torfinnsgate 13. Arkeologisk overvåkning. Rapport Arkeologiske utgravninger Hamar.

Brendalsmo, J. og T. Wiberg. 2006. Olav Myntmesters gate 54-64 Hamar. Arkeologisk overvåking 2006. Rapport Arkeologiske utgravninger.

Johannessen, L. og J-E. Eriksson (red.). 2015. Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder, befestninger og borger. Riksantikvaren.

Johansen, L-M. Bye 2011a. Storhamargaten 116, Hamarkaupangen, Hamar. Arkeologisk overvåkning og etterundersøkelse av gravearbeider i forbindelse med utbedring av enebolig. NIKU Oppdragsrapport 291/2011.

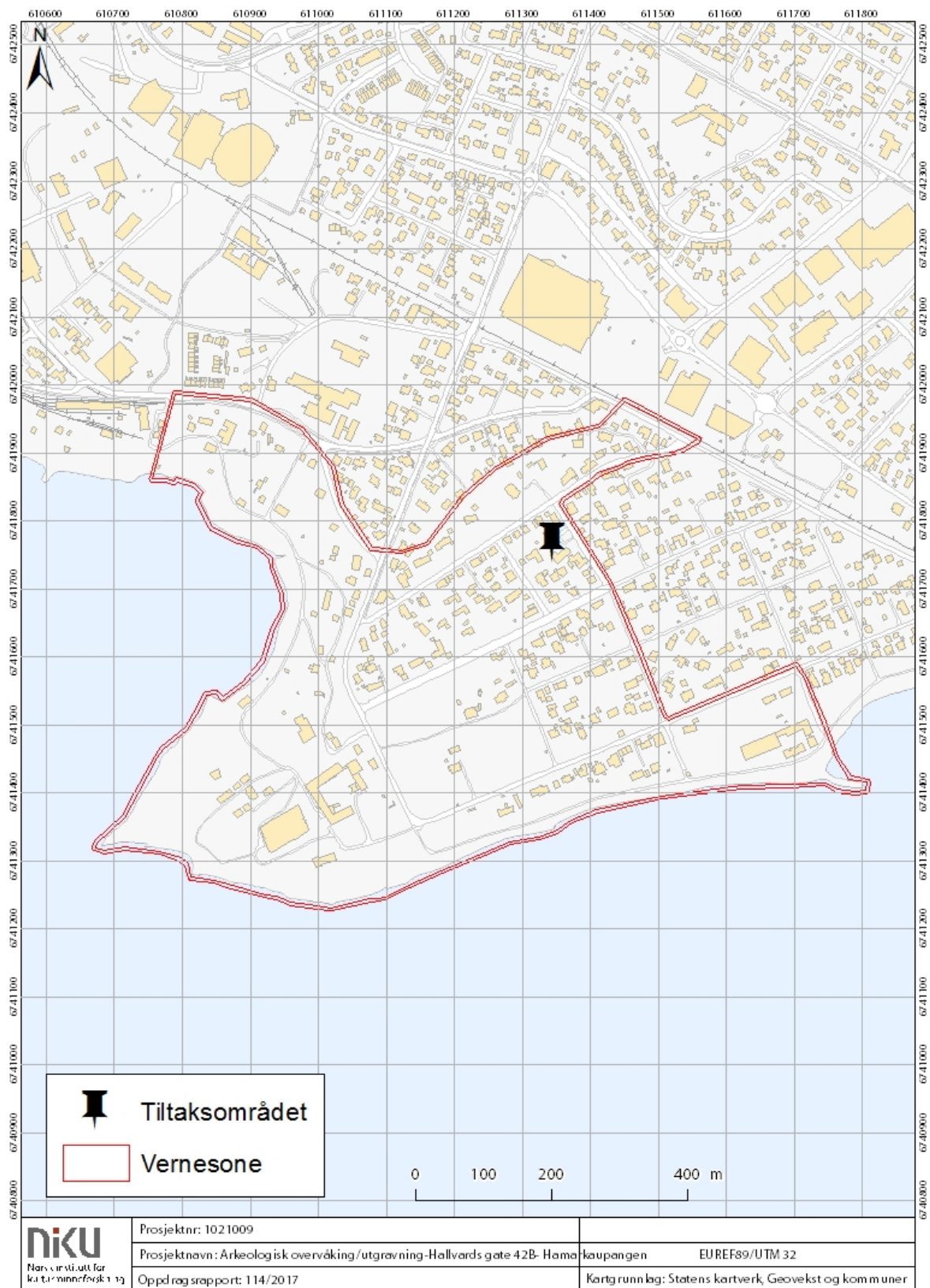
Johansen, L-M. Bye 2011b. Storhamargaten 114B. Hamarkaupangen, Hamar. Arkeologisk overvåking av gravearbeider i forbindelse med utbygging av enebolig. NIKU Oppdragsrapport 115/2011.

8 Vedlegg

8.1 Fotoliste

| Filnavn | Opptaksdato | Motiv | Sett mot | Fotograf |
|-----------------------|-------------|--|----------|----------|
| Cf53320_NIKU_0001.JPG | 02.10.2017 | Tiltaksområdet ved start | NV | NFF |
| Cf53320_NIKU_0002.JPG | 02.10.2017 | Tiltaksområdet ved start | V | NFF |
| Cf53320_NIKU_0003.JPG | 02.10.2017 | Arbeidsbilde, søndre del | V | NFF |
| Cf53320_NIKU_0004.JPG | 02.10.2017 | Ferdig søndre del profil | N | NFF |
| Cf53320_NIKU_0005.JPG | 02.10.2017 | Ferdig søndre del profil | N | NFF |
| Cf53320_NIKU_0006.JPG | 02.10.2017 | Ferdig søndre del profil | N | NFF |
| Cf53320_NIKU_0007.JPG | 02.10.2017 | Ferdig grøft søndre del | V | NFF |
| Cf53320_NIKU_0008.JPG | 02.10.2017 | Midtre grøft, søndre del ferdig | V | NFF |
| Cf53320_NIKU_0009.JPG | 02.10.2017 | Midtre grøft, søndre del ferdig | SV | NFF |
| Cf53320_NIKU_0010.JPG | 02.10.2017 | Midtre grøft, søndre del ferdig | Ø | NFF |
| Cf53320_NIKU_0011.JPG | 02.10.2017 | Midtre nordre grøft | V | NFF |
| Cf53320_NIKU_0012.JPG | 02.10.2017 | Midtre nordre grøft | VNV | NFF |
| Cf53320_NIKU_0013.JPG | 03.10.2017 | Arbeidsbilde grøft lengst nord | S | NFF |
| Cf53320_NIKU_0014.JPG | 03.10.2017 | Arbeidsbilde | V | NFF |
| Cf53320_NIKU_0015.JPG | 03.10.2017 | Ferdig grøft nordre del | NV | NFF |
| Cf53320_NIKU_0016.JPG | 03.10.2017 | Profil nordre del, kulturlag lengst vest | N | NFF |
| Cf53320_NIKU_0017.JPG | 03.10.2017 | Profil nordre del, kulturlag lengst vest | N | NFF |
| Cf53320_NIKU_0018.JPG | 03.10.2017 | Profil nordre del, kulturlag lengst øst | N | NFF |
| Cf53320_NIKU_0019.JPG | 03.10.2017 | Profil nordre del, kulturlag lengst øst | N | NFF |
| Cf53320_NIKU_0020.JPG | 03.10.2017 | Profil nordre del, kulturlag lengst øst | N | NFF |

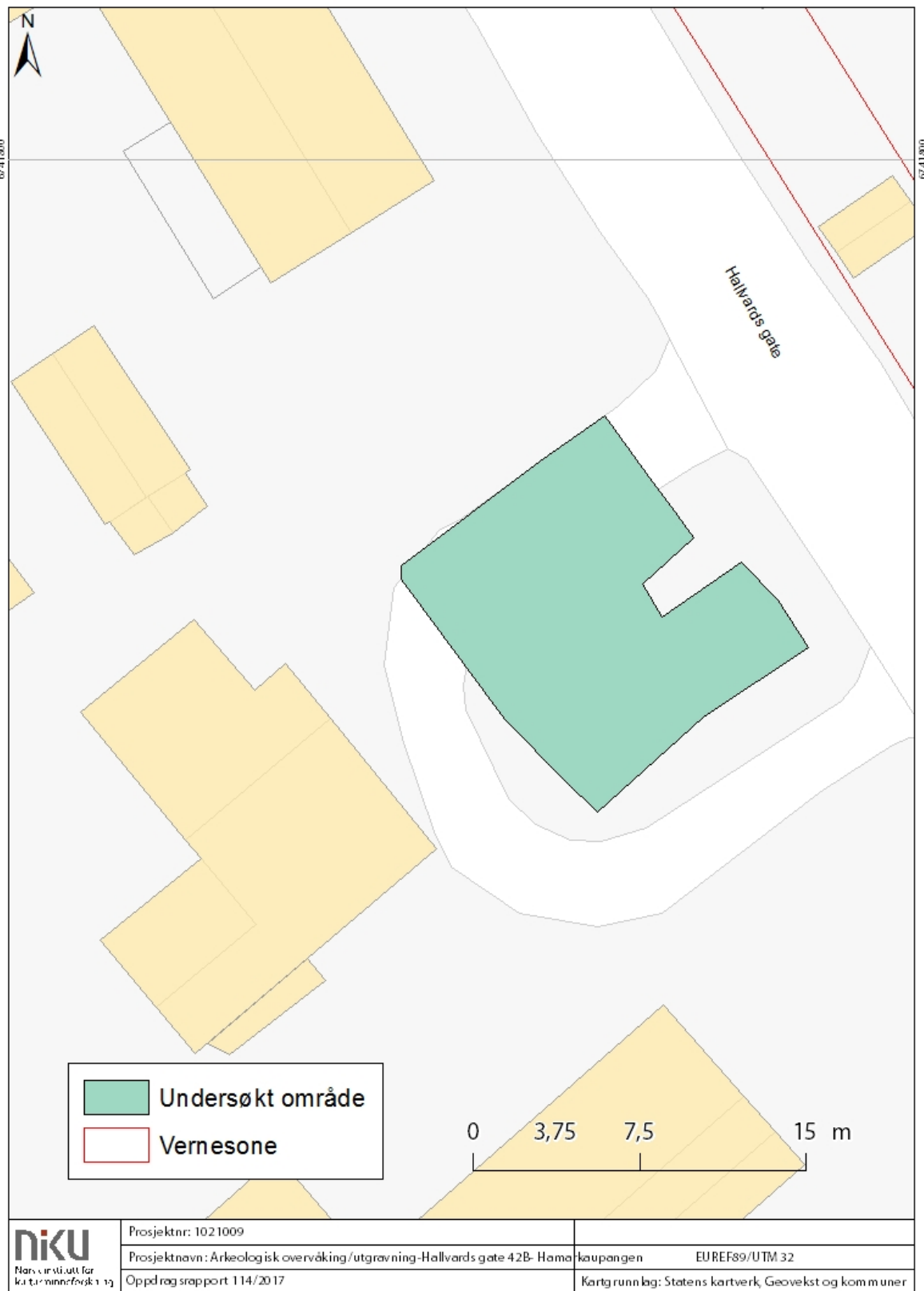
8.2 Kart 1



8.3 Kart 2



8.4 Kart 3



Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 114/2017

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00